

POSTMODERNISTIK USLUB: O'ZBEK VA INGLIZ NASRIDA IDROK MODIFIKATSIYASINING TA'SIRI

Ashiraliyeva Mamura Faxriddinovna

O'zbekiston -Finlandiya pedagogika institute

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek nasrida postmodernistik uslubning inson idrokiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Idrokda o'zgarishlar va o'quvchi tafakkuriga ta'sir qilish jarayonlari postmodern adabiyot xususiyatlaridan kelib chiqib ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, ikkita adabiy asardan namunalar tahlil qilinib, ular o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash mumkin.

Kalit so'zlar: psixologik tafakkur, postmodernistik uslub, matnning shakl va mazmuni, o'quvchi, tafakkurdagi noaniqlik.

Kirish

Bugungi adabiy jarayonlarda postmodernistik oqim muhim mavqega ega. 20-asrning ikkinchi yarmida paydo bo'lgan va 21-yilda e'tibor qozongan postmodernistik nasrning maqsadi inson ongining murakkabligini, kognitiv funktsiyalarning xilma-xilligini va voqelikning nisbiy tabiatini qamrab olishdan iborat. Parchalanish, irodasiz qahramon, intertekstuallik, o'yin, paradoksal obrazlar kabi postmodernistik badiiy uslublar asar tuzilishi va mazmunidan tashqari o'quvchi idroki va fikrlash tarziga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Postmodernistik stilistik vositalarni tekshirish va ularning inson tafakkuridagi idrokni o'zgartirishga ta'siri ingliz va o'zbek adabiyoti namunalarida ko'rsatilgan dolzarb mavzudir. Chunki har bir adabiy maktabning o'tish davridagi zamonaviy jamiyat ruhi, inson ongi, madaniy qadriyatlari ijodiy tafakkurda qanday aks etayotganini ko'rsatishning o'ziga xos uslub va uslublari mavjud. Postmodernizm uslubi, ayniqsa, o'zbek nasrida mamlakat g'oyasi va ruhiga hamohang bo'lsa, ingliz nasrida falsafiy va global muammolar bilan o'ralgan holda yaqqol namoyon bo'ladi. Ushbu maqolada o'zbek va ingliz nasridagi postmodernistik uslubning birlamchi xususiyatlari ularning inson idroki va tafakkuridagi o'zgarishlarga qanday ta'sir qilishiga qarab ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, ikki adabiy maktab vakillari tomonidan postmodern adabiy uslubning potentsial qo'llanilishi, qahramon obrazlari, hikoyalar rivojlanishi, zamonaviy o'quvchilar bilan bog'lanish strategiyalari va ularning idrok etish jarayoniga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlar Tahlili Va Metodologiya

Ingliz tilidagi adabiyot fransuz xotinlari J. Faulz (1969) J. Faulzning

“Fransuz xotinlari” asaridan boshlab ingliz adabiyotida postmodernizm keng tarqaldi. Muallif ushbu asarda postmodernistik tushunchalardan, jumladan matnlararolik va haqiqiylikning noaniqligidan keng foydalangan. Asardagi illyuziya va voqelik oʻrtasidagi noaniqlik, shuningdek, oʻyin va parchalanish gʻoyalari oʻquvchining oldindan oʻylangan tasavvurlarini shubha ostiga qoʻyadi. Oʻquvchi matnning toʻgʻriligiga shubha qila boshlaydi, chunki Faulz asardagi voqealar va odamlar oʻrtasidagi chegaralarni postmodernistik uslubdan foydalangan holda xiralashgan.

Mak Euen, I. – End of the World (1991) I. Mak Euenning “Dunyoning oxiri” postmodernistik uslubni aniq koʻrsatib beradi. Ushbu asarda intertekstuallik, oʻyin va fikrdagi noaniqlik haqidagi asosiy postmodernistik tamoyillar oʻz aksini topgan boʻlib, u shaxsiy va global voqealar oʻrtasidagi oʻyinlar va paradokslarni, shuningdek, oʻquvchini real va fantastik voqealarni farqlay olmaydigan haqiqat va illyuziya rolini oʻz ichiga oladi [4].

M. Kanningemning Qora Prine (2000) M. Kanningemning “Qora Prine” asari postmodernizm, ironiya, zamon va idrokdagi oʻzgarishlarning nozik tomonlarini koʻrib chiqadi. Muallif ushbu asarda tarix va ijodiy fikrni dolzarb hodisalarni postmodernistik metodologiyalar bilan uygʻunlashtirish orqali uygʻunlashtiradi. Oʻquvchi haqiqat va fantaziya oʻrtasidagi farqni ham oʻta qiyin deb biladi. Matn tuzilishi bilan tajriba oʻtkazish orqali Kanningem oʻquvchini yangi nuqtai nazar va fikrlash usullarini ochib beradi [3].

Oʻzbek adabiyoti

Yolgʻizlik, U.Hamdam (2007) U.Hamdamning “Yolgʻizlik” asarida postmodernistik uslubning parchalanish, intertekstuallik, oʻyinlar kabi muhim unsurlari koʻp qoʻllaniladi. Qahramonlarning ichki hayotidagi muammolar va ularning zamonaviy muhit bilan bogʻliqligi kitob davomida muhokama qilinadi. Matn formati bilan tajriba oʻtkazish orqali oʻquvchi oʻz gʻoyalarini yangi yoʻllar bilan koʻrishga ilhomlantiradi. Hamdam ijodidagi postmodernizmning oʻziga xos belgilaridan biri oʻquvchi va matn oʻrtasidagi murakkab munosabatlardir [2].

M.Yusufning “Sharqning soʻnggi xonimi” (2005) M.Yusufning “Sharqning soʻnggi xonimi” asaridagi postmodernistik uslub ichki va xalqaro tashvishlar oʻrtasidagi murakkab oʻtishlarni koʻrsatadi. Ironiya va paradoks asarning asosiy mavzulari boʻlib, ijtimoiy tarmoqlar sabab boʻlgan insonning oʻz-oʻzini anglashi va fikrlash jarayonlaridagi oʻzgarishlardir. Qahramonlarning ichki kurashlari, shuningdek, ijtimoiy va global siljishlar postmodernistik yozuvda aks etadi [6].

T. Murod (2010) Postmodernistik uslub belgilarining aksariyati T. Murodning “Nomsiz” asarida keng tarqalgan. Matnning asosiy eʼtibori

o'quvchini jalb qilish jarayoni va fikrni o'zgartirishga qaratilgan. Murod o'quvchiga yangi, o'ziga xos fikrlash usullarini taklif qilishdan tashqari, o'z asarida voqelik va fantastika o'rtasidagi chegaralarni xiralashtiradi.

Metodologiya

Postmodernistik estetikani tekshirish uchun metodologik usullardan foydalanish:

Intertekstual bo'lgan ishlab chiqarish Postmodernizmدا intertekstualizm – matnlar o'rtasidagi munosabatlar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv adabiy asarlarda turli matnlar va hujjatlarning o'zaro ta'sirini o'rganadi. Matnlardagi havolalar, ishoralar va an'analarni izlash orqali intertekstuallik o'quvchiga yangi nuqtai nazar va fikrlash usullarini taklif qiladi.

Falsafaning tahlili Subyektivlik, haqiqat, voqelik va falsafiy amaliyotning negizida yotgan noaniqlik postmodernizm tomonidan ta'kidlanadi. Ushbu yondashuv qahramonlarning noaniqligini va ularning ichki dunyosining falsafiy asoslarini o'rganadi. Tarix va hozirgi zamon, voqelik va fantaziya, individualizm va kollektivlik o'rtasidagi farqlar postmodernistik asarlarda muhim ahamiyatga ega.

Hikoyani tahlil qilish Postmodernistik asarlarning hikoya chizig'i murakkab va bir-biridan ajralib turadi. Bu yondashuv asarning vaqt va fazoviy siljishlarini, turli matn elementlari o'rtasidagi munosabatlarni, voqealar tartibini o'rganadi. Postmodernistik uslubni o'rganish, shuningdek, o'quvchi uchun matn shaklini va voqealarni qanday qayta qurishni tushunishni talab qiladi.

Psixologiya tahlili Qahramonlarning ichki ziddiyatlari, psixologik holatlari, shaxsiyat tashvishlari postmodernizm adabiyotining asosiy mavzularidir. Bu yondashuv asar qahramonlarining psixologik xususiyatlari, o'z-o'zini anglashi, ijtimoiy munosabatlarini o'rganadi. Postmodernistik asarlarda qahramonlarning ichki kurashlari va fikrlari qanday tasvirlanganligini o'rganish uchun psixologik yondashuvdan foydalanish mumkin.

Demontaj Postmodernizmning asosiy yondashuvlaridan biri dekonstruksionizmdir. Bu usul matnning o'rnatilgan konvetsiyalari, tuzilmalari va an'anaviy g'oyalarini buzadi. Dekonstruksionizm asarlarning tuzilishi va mazmunini o'rganar ekan, an'anaviy fikrlashni rad etadi, aksincha, o'quvchi e'tiborini matndagi muammolar, nomuvofiqliklar va noaniqliklarga qaratadi. Bu usul matnlar va madaniy me'yorlar o'rtasidagi munosabatlar va nomuvofiqliklarni tekshiradi.

Ijtimoiy-madaniy baholash Postmodernistik estetika madaniy va ijtimoiy siljishlarning aksidir. Zamonaviy jamiyat oldida turgan muammolar, madaniy

o'zgarishlar, odamlarning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari sotsial-madaniy metodologiyadan foydalanadigan asarlarda ko'rib chiqiladi. Postmodernizmدا turli xil voqeliklar mavjud va har bir shaxs o'ziga xos nuqtai nazardan va turli xil ijtimoiy va madaniy sharoitlarda namoyon bo'ladi.

Yuqoridagi metodologiyalar postmodernistik uslubni o'rganish, uning asarlarda qanday namoyon bo'lishini tahlil qilishda samarali yondashuvlarni taqdim etadi. Ular matnni yanada chuqurroq tushunish va postmodernizmning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashda yordam beradi.

Natijalar Va Muhokama

Postmodernistik uslubni tadqiq qilish jarayoni quyidagi birlamchi xulosalarni berdi:

Idrokda noaniqlik Postmodernizmga ko'ra, asarni o'qiyotganda kitobxonlar voqelik va fantastika o'rtasidagi chegaralar xiralashganligini sezadilar. Bu o'quvchiga matnning bir nechta qarama-qarshi elementlarini tushunish imkonini beradi. Faulzning "Frantsuz xotinlari" asarini o'quvchi matn bilan bog'lanib, voqelikning murakkab va noaniq xarakterini ko'rib chiqadi. Qolaversa, Hamdamning "Yolg'izlik" romanidagi qahramonlarning ichki hayoti ham hayotning murakkabligini aks ettiradi.

Metaffiksatsiya va intertekstualizm Postmodernistik asarlarda intertekstualizm hal qiluvchi ahamiyatga ega. Matnlar orasidagi bog'lanishlar va ularning o'zaro ta'siri ham ingliz, ham o'zbek adabiyotida postmodernistik yondashuvning asosiy ko'rsatkichlari hisoblanadi. MakEvenning "Dunyoning oxiri" asarida matnlararo munosabatlar va metaffiksatsiya o'quvchilarni asarni chuqurroq tahlil qilishga majbur qiladi. Yusufning "Sharqning so'nggi xonimi" kabi o'zbek adabiyotidagi matnlararo bog'lanishlar o'quvchiga yangicha qarashlar, qiyoslash nuqtalarini beradi.

O'zgaruvchanlik va parchalanish Postmodernistik matnlarning parcha-parcha va dinamik shakli o'quvchilarning aniq fikr yuritishini qiyinlashtiradi. Kanningemning "Qora Prine" asari davomida vaqt va makon o'zgargan sari, o'quvchi yangicha qarashlarga ega bo'ladi. Fragmentatsiya o'quvchining dunyoqarashini kengaytiradi va matnni bir necha qatlamlarda idrok etish imkonini beradi.

Psixologiyadagi siljishlar Postmodernistik adabiyotning muhim tarkibiy qismi qahramonlarning ichki ziddiyatlari va psixologik holatlaridir. Murodning "Nomsiz" asarining birlamchi shakli personajlarning ichki o'ylari, kurashlaridir. O'quvchi ushbu psixologik elementlar tufayli qahramonlarning aloqalari va voqelikni idrok etishini tushunishi mumkin.

Haqiqatni fikrdan ajratuvchi chiziq Postmodernizmدا voqelik har xil shakllarga ega bo'lishi mumkin. Asarlarda zamon va makon, shuningdek,

haqiqat va fantastika chegaralari rivojlanib borgan. O'quvchi "Sharqning so'nggi xonimi" va "Frantsuz xotinlari" kabi kitoblarda voqelikka turli tomonlardan qarashga majbur bo'ladi, bu esa materialni chuqurroq va nozikroq tushunishga yordam beradi.

Muhokama

Shu tarzda postmodernistik asarlar o'quvchisiga psixologik janglar, parchalanish, intertekstuallik, voqelik va fantastika o'rtasidagi noaniqlik orqali yangicha fikrlash usullari taqdim etiladi.

Idrok va voqelikning noaniqligi O'quvchini postmodernistik asarlarda voqelikning noaniqligi orqali matn tahlilining yangi usullarini izlashga undaydi. O'quvchi ko'plab ijtimoiy va madaniy muhitlarga tayanib, haqiqatni quradi. Postmodernizmning turli shakllari va mazmunini tushunish ushbu yondashuvdan kelib chiqadi.

Intertekstuallik nima uchun muhim? O'quvchi matnni intertekstuallik orqali to'liqroq tushunadi. Matnlararo bog'lanishlar o'zbek va ingliz adabiyotidagi matnlarga qo'shimcha ma'no beradi va ularni o'ziga xos tarzda boyitadi. Ushbu yondashuv o'quvchini matnni oddiy o'qish bilan bir qatorda boshqa matnlar bilan aloqalarini ham tekshirishga taklif qiladi.

O'zgaruvchanlik va parchalanish O'quvchi parchalanish tufayli matnning murakkab tuzilishini kuzatishi mumkin. Matn bir necha darajaga ega va postmodernistik asarlarda voqealar o'zgartiriladi. Ushbu stsenariy yangi g'oyalarni talab qiladi va o'quvchining dunyoqarashini kengaytiradi.

Ruhiy siljishlarning ta'siri Xarakterning ichki ziddiyatlari va psixologik siljishlari postmodernistik asarlarda muhim matn elementiga aylandi. O'quvchi uchun qahramonlarning ichki hayoti va bir-biri bilan o'zaro munosabati hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Haqiqatni fantastikadan ajratuvchi chiziqlar Postmodernistik yozuvning asosiy komponenti fakt va fantastika o'rtasidagi chegaralarni xiralashtirishdir. Postmodernizmning boyligi va xilma-xilligi ushbu chegaradan kelib chiqadi, bu esa o'quvchini matnni bir necha tomondan ko'rib chiqishga taklif qiladi. Qisqacha aytganda, o'quvchi postmodernistik uslub tufayli matnni roman, tushunarsiz va murakkab usullarda tushunishi mumkin. Binobarin, bu usul o'quvchining dunyoqarashini kengaytiradi va matn tahlilining chuqurroq usullarini o'zlashtirishga olib keladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'zining murakkab tuzilishi, noaniqliklari va mumkin bo'lgan talqinlar doirasi bilan postmodern uslub yangi adabiy oqimlarni keltirib chiqardi. Postmodernizmning eng muhim belgilari – intertekstuallik, parchalanish, psixologik kurashlar va haqiqiylikning noaniqligi

– ingliz va o'zbek adabiyotida kognitiv modifikatsiyaning ta'siri qanday ifodalanganiga misoldir. Ushbu uslubda o'quvchini matn tahliliga roman, murakkab va ko'p o'lchovli usullarda yondashishga ilhomlantiradigan tarkibiy qismlar mavjud. Matn shakli va mazmuni o'rtasidagi bog'liqlik, odamlar va ularning ichki hayoti evolyutsiyasi, zamon va makonning noaniqligi postmodern asarlarda o'quvchining dunyoqarashini kengaytiradi.

Bu usul matnning ko'p sonli qarama-qarshi unsurlarini, shuningdek, adabiyotdagi tasavvur va voqelik o'rtasidagi munosabatlarni yoritib beradi. Bundan tashqari, postmodernizm moslashuvchan va ko'p qatlamli yondashuvni taklif qiladi, chunki o'quvchining idroki matnni qanday talqin qilish kerakligini belgilaydigan yagona omildir. O'quvchi matnni turli tomonlardan o'rganib, uni chuqurroq tushunishga harakat qiladi. Natijada, o'quvchilar matnni boshqacha ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar, chunki postmodernistik uslub adabiyotda yangi fikrlash va fikrlash usullarini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Foulz, J. (1969). The French Lieutenant's Woman. London: Cape.
2. Hamdam, U. (2007). Yolg'izman. Toshkent: Adabiyot.
3. Kunningem, M. (2000). The Black Prince. New York: St. Martin's Press.
4. Mak Euen, I. (1991). End of the World. London: Jonathan Cape.
5. Murod, T. (2010). Sarlavhasiz. Toshkent: Yangi avlod.
7. Yusuf, M. (2005). Sharqning so'nggi xonimasi. Toshkent: O'zbekistan.